

4. Ручкин В.А. Оружие и следы его применения. Криминалистическое учение: Монография. – М.: Юрлитинформ, 2003. 352 с.

УДК 341.45.343.132/351.746.2

Ю.М. Черноус

СПІЛЬНІ СЛІДЧІ ГРУПИ: ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ

Створення та діяльність спільних слідчих груп – це важливий захід міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні, який полягає в узгодженій діяльності представників компетентних органів різних держав з метою розслідування злочинів міжнародного характеру. У статті розкриваються окремі правові та організаційні засади їх діяльності, наголошується на актуальності подальшого дослідження проблематики, розглядаються інші питання участі представників компетентних органів запитуючої держави при проведенні процесуальних дій на території запитуваної.

Ключові слова: міжнародне співробітництво, спільна слідча група, компетентний орган, процесуальні дії.

Создание и деятельность совместных следственных групп – это важное мероприятие международного сотрудничества в уголовном производстве, которое предусматривает согласованную деятельность представителей компетентных органов различных государств с целью расследования преступлений международного характера. В статье раскрываются отдельные правовые и организационные основы их деятельности, отмечается актуальность дальнейшего исследования проблематики, рассматриваются другие вопросы участия представителей компетентных органов запрашивающего государства при проведении процессуальных действий на территории запрашиваемой стороны.

Ключевые слова: международное сотрудничество, совместная следственная группа, компетентный орган, процессуальные действия.

Establishment and operation of joint investigation teams – an important measure of international cooperation in the criminal proceedings, which is coordinated activities of the competent authorities of different states to investigate crimes of an international character. The article describes some of the legal and organizational framework for their activities, emphasizes the importance of further research issues are dealt with more participation of representatives of the competent authorities of the requesting State in proceedings conducted in the requested.

Key words: international cooperation, the joint investigation team, the competent authority proceedings.

У літературі до однієї із важливих умов швидкого, повного розслідування складних та багатоепізодних злочинів відносять груповий метод шляхом створення слідчих та слідчо-оперативних груп.

Різні питання діяльності слідчих та слідчо-оперативних груп досліджені у роботах Ю.П. Аленіна, С.В. Бажанова, Р.С. Белкіна, І.Ф. Гераси-

мова, А.А. Герасуна, Л.М. Карнеєвої, А.Я. Дубинського, О.М. Ларіна, Б.Я. Петеліна, О.М. Подопрелова, А.К. Савельєва, А.А. Тарасова, Р.Ю. Улімаєва, В.М. Федченка та інших вчених.

Однак, удосконалення засобів, методів і прийомів злочинної діяльності вимагає удосконалення теоретичного і практичного інструментарію боротьби нею. Вказане стосується й злочинів міжнародного характеру, розслідування котрих обумовлює потребу у застосуванні заходів міжнародного співробітництва, новим та важливим із яких є створення спільних слідчих (слідчо-оперативних) груп.

Здійснення досудового розслідування слідчою групою передбачено КПК України (ч. 2 ст. 38, ч.1, ч. 2 ст. 39).

Стаття 571 КПК України регламентує створення і діяльність спільних слідчих груп за умови міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні, й підставами для їх створення визначені:

- 1) проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених на територіях кількох держав;
- 2) порушення інтересів кількох держав (ч. 1 ст. 571 КПК України).

Члени спільної слідчої групи безпосередньо взаємодіють між собою, узгоджують основні напрями досудового розслідування, проведення процесуальних дій, обмінюються отриманою інформацією. Координацію їх діяльності здійснює ініціатор створення спільної слідчої групи або один із її членів. Слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії виконуються членами спільної слідчої групи тієї держави, на території якої вони проводяться (ч. 4 ст. 571 КПК України).

Передумовою нормативного закріплення у КПК України даної форми співробітництва компетентних органів держав стала ратифікація ряду міжнародних договорів України.

Так, згідно ст. 19 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року, у зв'язку із справами, які є предметом розслідування, кримінального переслідування або судового розгляду в одній або декількох державах-учасниках, зацікавлені компетентні органи можуть створювати органи з проведення спільних розслідувань (за умови укладення відповідних угод або домовленостей) [1, С. 554-606].

Створення і функціонування спільних слідчо-оперативних груп передбачено ст. 63 Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 7 жовтня 2002 року (Кишинівська конвенція) [2, С. 508-551], ратифікація котрої стала сьогодні особливо актуальною.

Згідно із ч. ч. 1-2 ст. 20 Другого додаткового протоколу 2001 року до Європейської конвенції про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 року, спільну слідчу групу може бути створено у випадках, коли: а) розслідування злочинів Стороною вимагає проведення складних та комплексних слідчих заходів, пов'язаних з іншими Сторонами; б) кілька

Сторін проводять розслідування злочинів, обставини яких вимагають ужиття скоординованих, погоджених дій на території відповідних Сторін. З проханням про створення спільної слідчої групи може звернутися будь-яка заінтересована Сторона, й прохання повинно містити пропозиції щодо складу групи. Група створюється в одній зі Сторін, де, як передбачається, буде проводитися розслідування [3].

Спільна слідча група діє на території Сторін, які її створили, відповідно до таких загальних умов: а) керівник групи є представником компетентного органу, який бере участь у кримінальному розслідуванні від Сторони, на території якої діє група. Керівник групи діє в межах своєї компетенції за національним законодавством; б) група здійснює свої дії відповідно до законодавства тієї Сторони, на території якої вона працює. Члени та відряджені члени групи виконують свої завдання під керівництвом особи, зазначеної в підпункті "а", з урахуванням умов, визначених їхніми органами в угоді про створення групи; в) Сторона, на території якої працює група, уживає необхідних організаційних заходів для забезпечення її роботи та ін. (ч. 3 ст. 20 Другого додаткового протоколу 2001 року).

У випадках, коли спільній слідчій групі необхідно здійснити слідчі заходи на території однієї зі Сторін, що створили групу, члени групи, відряджені цією Стороною, можуть звернутися до власних компетентних органів з проханням про їх здійснення. Здійснення таких заходів розглядається Стороною на тих самих умовах, які б застосовувалися, якби з проханням про їх здійснення звернулися під час національного розслідування. У випадках, коли спільній слідчій групі необхідна допомога Сторони, яка не є учасницею її створення, або третьої держави, компетентні органи держави, на території якої діє група, можуть звертатися з проханням про надання допомоги до компетентних органів такої держави згідно з відповідними договорами або домовленостями (ч. ч. 7, 8 ст. 20 Другого додаткового протоколу 2001 року).

Законом України "Про ратифікацію Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах" 2011 року визначено, що в Україні органом, який приймає рішення про створення спільної слідчої групи відповідно до ст. 20 Другого додаткового протоколу, є Генеральна прокуратура України (п. 10) [4]. Відповідні положення відображені ч. 2 ст. 571 КПК України.

Виходячи з тієї обставини, що Україна ратифікувала Другий додатковий протокол 2001 року до Європейської конвенції про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 року не так давно [4], що обумовило відповідні зміни у національному законодавстві (згідно із Законом України від 16 червня 2011 року [5]), вітчизняний практичний досвід з даного питання потребує напрацювання. Тим більше, що анкетування практичних співробітників засвідчило таку потребу: 88,75 % слідчих, 75 %

співробітників Робочого апарату Укрбюро Інтерполу відзначили, що створення й діяльність спільних слідчих груп є прогресивним кроком, що покликаний сприяти підвищенню ефективності розслідування злочинів міжнародного характеру.

Для порівняння, успішною є діяльність спільних слідчих груп у Європейському Союзі. Правовою підставою співпраці є Конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах між державами-членами Європейського Союзу 2000 року (ст. 13), що передбачає можливість утворення уповноваженими органами країн-членів Європейського Союзу спільних слідчих груп для провадження конкретних заходів на визначений період часу. Крім представників правоохоронних органів держав-членів організації, які входять до складу спільних слідчих груп, існує можливість залучення службовців Європолу та Євроюсту [6, С. 110-122].

На нашу думку, досвід Європейського Союзу з приводу нормативного закріплення можливості залучення до складу спільних слідчих груп представників Європолу та Євроюсту, є позитивним. У ряді випадків доцільно залучати до складу спільної слідчої групи представників Робочого апарату Укрбюро Інтерполу, Бюро з координації боротьби з організованою злочинністю та іншими небезпечними видами злочинів на території Співдружності Незалежних Держав, що сприятиме швидкому та ефективному вирішенню поставлених завдань, зокрема, з питань обміну інформацією, перевірки об'єктів по криміналістичних обліках тощо.

Доцільно підкреслити важливість розробки питань діяльності спільних слідчих груп, створених із залученням представників компетентних органів держав СНД, зокрема – держав, які мають з Україною спільні кордони.

Це пов'язано з аналізом практики міжнародного співробітництва, яка свідчить про питому вагу реалізованих заходів саме між державами СНД. Належність до спільної правової системи (основи якої сформовані ще за часів СРСР), подібні положення доказового права, використання налагоджених зв'язків, мовна спільність, сприяють вирішенню поставлених завдань. Традиційно найбільш інтенсивне співробітництво здійснюється із державами, що мають з Україною спільні кордони. Так, наприклад, 2012 року до Головного слідчого управління МВС України надійшов 781 запит про надання міжнародної правової допомоги у кримінальних справах, зокрема 536 – від компетентних органів Російської Федерації, 142 – від Республіки Білорусь. Із іншими країнами статистичні показники є нижчими (з Великобританії надійшло 1 доручення, США – 3, Іспанії – 1, Італії – 2 доручення та ін.). Відповідно, до Головного слідчого управління МВС України для направлення до компетентних органів інших держав надійшло 154 доручення про надання міжнародної правової допомоги. Найбільше таких запитів підготовлено до компетентних органів Російської Федерації – 118, Республіки Білорусь – 11, Азербайджанської Республіки – 7,

Республіки Вірменія – 5, Республік Узбекистан та Молдови по 3, Німеччини та Кіпру по 1 дорученню та ін. [7].

Реалізація заходів міжнародного співробітництва із державами далекого зарубіжжя є ускладненою, що обумовлено низкою причин. Зокрема, кожній правовій системі притаманний певний тип кримінального процесу, покладені в її основу принципи визначають зміст кримінального провадження, обумовлюють особливості функціонування компетентних органів, проведення процесуальних дій. Врегулюванню окреслених питань частково присвячені положення міжнародного права, що регламентує у світовому чи регіональному масштабі міждержавні відносини, однак, попри важливість такого регулювання, необхідно керуватися й національним законодавством держав.

Відмінності кримінального процесу різних держав, безумовно, значні, й урегулювати їх повністю неможливо. Так, у більшості західних країн немає стадії порушення кримінальної справи, а стадія досудового слідства або має ряд особливостей, або взагалі відсутня (Великобританія). Так, у Великобританії та США, меншою мірою у ФРН і Франції, законодавство і практика передбачають спрощений порядок досудового провадження у кримінальних справах про значну частину правопорушень, що розглядаються як менш тяжкі [8, С. 89-90]. Ускладнює ситуацію й те, що кримінальне процесуальне право деяких держав (США, Великобританія) є недостатньо кодифіковане і має значну кількість норм так званого прецедентного права. В інших державах, наприклад, ФРН, поряд із КПК діє ціла низка нормативних актів, які визначають порядок досудового провадження [9, С. 586-589].

Вагомим кроком для активізації міжнародного співробітництва є прийняття нового КПК України, що враховує положення провідних міжнародних договорів України. Крім того, ратифікація ряду міжнародних договорів, укладення нових, повинні позитивно вплинути на вирішення даних питань. Мова йде про ратифікацію згадуваної Кишинівської конвенції 2002 року [2], Договору держав-учасниць СНД про міждержавний розшук осіб 2010 року [10].

Сьогодні процесуальні, організаційні, криміналістичні засади створення і діяльності спільних слідчих груп потребують доопрацювання, розроблення відповідного алгоритму дій співробітників правоохоронних органів, формування з даних питань відомчого нормативно-правового акту, що деталізуватиме законодавчі положення, наприклад, міжвідомчої Інструкції.

Створення спільних слідчих груп - це важливий захід міжнародного співробітництва, що потребує значних зусиль, але й орієнтовний на досягнення високих результатів.

Дійсно, здійснюючи кримінальне провадження, найкращий результат досягається тоді, коли слідчий безпосередньо сприймає процес про-

ведення процесуальної дії, отримані результати. Відсутність у слідчого, що здійснює кримінальне провадження і направляє запит про надання міжнародної правової допомоги до компетентного органу іноземної держави, можливості безпосередньо сприймати проведення процесуальної дії та її результати, застосовувати відповідні методи пізнання, є чинником, який ускладнює як власне проведення процесуальної дії, так і оцінку отриманих результатів, що може негативно впливати на встановлення обставин розслідуваного злочину. З метою вирішення окреслених проблемних ситуацій, законодавець передбачив можливість присутності при проведенні процесуальних дій на території запитуваної держави *представників компетентних органів запитуючої держави* (ст. 563 КПК України).

Так, Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 року передбачає, що "посадові та зацікавлені особи можуть бути присутні, якщо запитувана сторона на це згодна" (ст. 4) [11, С.112-232]. Стаття 2 Другого додаткового протоколу 2001 року доповнює ст. 4 Європейської конвенції положенням, відповідно до якого у вимогах щодо присутності таких посадових або зацікавлених осіб не може бути відмовлено, якщо така присутність може сприяти задоволенню прохання про допомогу у спосіб, що більше відповідає потребам запитуючої сторони і, таким чином, може дозволити уникнути необхідності подання додаткових прохань про допомогу [3].

Деякі міжнародні договори регламентують порядок повідомлення ініціатора запиту про час та місце його виконання, що сприяє забезпеченню присутності представників компетентних органів іноземної держави. Наприклад, згідно ст. 12 Договору між Україною та Сирійською Арабською Республікою про правові відносини і взаємну правову допомогу в цивільних і кримінальних справах 2009 року, на прохання запитуючої Сторони запитувана Сторона повідомляє дату та місце виконання запиту. Посадові та зацікавлені особи, зазначені у запиті, можуть бути присутніми, якщо на це є дозвіл запитуваної Сторони [12].

Відповідно до ст. 8 Договору між Україною та Республікою Індія про взаємну правову допомогу в кримінальних справах 2002 року, особам, присутнім при виконанні запиту, може бути дозволено робити дослівні записи процесуальних дій. З метою здійснення таких дослідних записів передбачається можливість використання технічних засобів [13].

Присутність представників компетентних органів запитуючої держави при проведенні процесуальних дій на підставі запиту про міжнародну правову допомогу регламентується ст. 563 КПК України. Визначено, що вказані представники, дозвіл на присутність яких надано відповідно до вимог Кодексу, не мають права проводити на території України будь-які процесуальні дії, а у разі присутності під час проведення процесуальних дій вони повинні дотримуватися вимог законів України. Вказані особи мають право спостерігати за проведенням процесуальних дій та вно-

сити зауваження і пропозиції щодо їх проведення, з дозволу слідчого, прокурора або суду ставити запитання, а також робити записи, у тому числі із застосуванням технічних засобів. Такий дозвіл на досудовому слідстві надається центральним органом – Генеральною прокуратурою України (п. 1 ч. 4 ст. 554 КПК України). При цьому, якщо запит (доручення) про міжнародну правову допомогу, що передбачає присутність представника, надійшов відповідно до ч. 3 ст. 545 Кодексу (за умови безпосереднього порядку зносин – Ю.Ч.), його копію невідкладно надсилають до уповноваженого (центрального) органу для вирішення в цій частині (п. 1 ч. 4 ст. 554 КПК України).

Аналіз теоретичних та практичних джерел свідчить, що присутність представників компетентного органу запитуючої держави при проведенні процесуальних дій у межах міжнародної правової допомоги на території запитуваної, передбачає їх участь саме як *спостерігачів*, що наділені відповідними правами та обов'язками.

Умовою допуску представників компетентних органів запитуючої держави до участі у проведенні процесуальних дій є згода центральних органів запитуваної держави. Відповідні запити про надання міжнародної правової допомоги компетентних органів, крім загальних вимог, повинні містити відомості про співробітників, яких пропонується залучити до проведення процесуальних дій, обґрунтування необхідності їх присутності та строків відрядження, план роботи тощо.

Бажано, щоб службова особа, про присутність якої ставиться питання у запиті, володіла мовою запитуваної держави або мовою, з використанням якої буде виконуватися запит. За потреби участі перекладача, така інформація теж повинна бути відображена за змістом запиту.

Представники компетентних органів запитуючої держави зобов'язані дотримуватися законодавства держави перебування. Будь-яке втручання з їх боку в дії співробітників компетентних органів запитуваної держави, самостійне проведення процесуальних дій, поширення інформації, не передбаченої поставленими завданнями, забороняється.

Отже, під час досудового розслідування головним завданням представників компетентних органів запитуючої держави за їх участі у проведенні процесуальних дій на території запитуваної, є безпосереднє сприйняття проведення процесуальних дій, можливість вносити зауваження та пропозиції щодо їх проведення, з дозволу слідчого, прокурора ставити питання, а також робити записи, у тому числі із застосуванням технічних засобів, обмінюватися інформацією із колегами – безпосередніми виконавцями процесуальних дій, за умови дотримання законодавства запитуваної держави та з метою досягнення завдань кримінального провадження.

Таким чином, відбувається оперативне уточнення тих чи інших питань з урахуванням даних, отриманих при виконанні запиту про правову допомогу, координація дій з компетентним органом іноземної держави –

виконавцем запиту. Така присутність дає змогу досягти максимально точного виконання запиту, уникнути додаткових звернень про правову допомогу [14, С. 27].

Отже, взаємодія компетентних органів держав при вирішенні питань міжнародного співробітництва може здійснюватися у різних формах, кожна з яких має свої особливості і спрямована на досягнення завдань кримінального провадження. Вищою формою організації взаємодії компетентних органів держав при розслідуванні злочинів міжнародного характеру є діяльність спільних слідчих груп, що дозволяє проводити не лише окремі процесуальні дії, але й тактичні операції, забезпечувати швидке, повне та неупереджене розслідування злочинів.

Використана література:

1. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року : прийнята резолюцією 55/25 ГА ООН від 15 лист. 2000 р. // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. - К., 2006. - С. 554-606.
2. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах : Кишинів, 7 жовт. 2002 р. // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. - К., 2006. - С. 508-551.
3. Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 р. : підпис. 8 лист. 2001 р. ; ратифіковано із заявами та застереженнями Законом № 3449-VI від 1 черв. 2011 р. // Офіційний вісник України. - 2012. - № 85. - Ст. 3500.
4. Про ратифікацію Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах : Закон України від 1 черв. 2011 р. № 3449-VI // Відомості Верховної Ради України. - 2011. - № 50. - Ст. 545.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з ратифікацією Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах : Закон України від 16 черв. 2011 р. № 3529-VI // Відомості Верховної Ради України. - 2012. - № 4. - Ст. 22.
6. Шостко О. Ю. Перспективи співробітництва України з Європейськими інститутами у сфері протидії організованій злочинності / О.Ю. Шостко, О.М. Овчаренко // Питання боротьби зі злочинністю : [зб. наук. праць. / ред. кол. : Ю. В. Баулін (голов. ред.) та ін.]. - Х., 2008. - Вип. 15. - С. 110-122.
7. Статистичні дані Головного слідчого управління МВС України, 2012 рік.
8. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі : [монографія] / Погорецький М. А. - Х. : Арсіс ЛТД, 2007. - 576 с.
9. Татаров О. Ю. Досудове провадження у кримінальному процесі України : теоретико-правові та організаційні засади (за матеріалами МВС) : [монографія] / Татаров О. Ю. - Донецьк : ПРОМІНЬ, 2012. - 640 с.

10. Договор государств-участников Содружества Независимых Государств о межгосударственном розыске лиц (Москва, 10 декабря 2010 года) [Електронний ресурс] : – Режим доступу :http://zakon2.rada.gov.ua/la-ws/show/997_n30

11. Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 року з Додатковими протоколами 1978 та 2001 року до неї : ратифікована Законом України від 16 січ. 1998 р. // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 112–232.

12. Договір між Україною та Сирійською Арабською Республікою про правові відносини і взаємну правову допомогу в цивільних і кримінальних справах [Електронний ресурс] : підпис. 9 жовт. 2008 р. ; ратифікований Законом України № 1730-VI від 18 лист. 2009 р. – Режим доступу : http://www.lica-soft.com.ua/component/lica/?base=1&menu=633961&u=1&type=1&view=text&option=com_lica&month=3&year=2011

13. Договір між Україною та Республікою Індія про взаємну правову допомогу в кримінальних справах : підпис. 3 жовт. 2002 р. // Офіційний вісник України. – 2004. – № 2, ч.1–2. – Ст. 112.

14. Методичні рекомендації щодо виконання вимог міжнародних договорів та КПК України про міжнародну правову допомогу при проведенні процесуальних дій / [Бедро О. В., Григоровський В. В., Кіцул О. Ю. та ін.] ; Генеральна прокуратура України ; Національна академія прокуратури України. – К., 2012. – 60 с.

УДК 343.148.343.98

В.В.Коваленко

ПРОЦЕСУАЛЬНА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ВИПАДКІВ ОБОВ'ЯЗКОВОГО ЗАЛУЧЕННЯ ЕКСПЕРТА ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ

У статті на основі аналізу діючої нормативно-правової бази, поглядів науковців, а також слідчої і судової практики розглянуто та проаналізовано випадки обов'язкового залучення експерта для проведення експертизи. Обґрунтовано та запропоновано зміни до діючого кримінального процесуального кодексу України.

Ключові слова: експерт; судова експертиза; залучення експерта; проведення експертизи; висновок експерта.

В статье на основе анализа действующей нормативно-правовой базы, взглядов ученых, а также следственной и судебной практики рассмотрены и проанализированы случаи обязательного привлечения эксперта для проведения экспертизы. Обоснованы и предложены изменения в действующий уголовный процессуальный кодекс Украины.

Ключевые слова: эксперт; судебная экспертиза; привлечение эксперта; проведение экспертизы; заключение эксперта.

In the article on the basis of analysis of operating normatively-legal base, looks of scientist, and also investigation and judicial practice considered and analysed